

Sp. 590. Tillaga til þingsályktunar [286. mál]

um kosningu nefndar til að kanna þróun og stöðu tölvunotkunar og annarra þátta gagnatækni á Íslandi.

Flm.: Ólafur Ragnar Grímsson, Einar Ágústsson, Vilmundur Gylfason.

Alþingi ályktar að kjósa 5 manna nefnd til að kanna þróun og stöðu tölvunotkunar og annarra þátta gagnatækni á Íslandi og áhrif þeirra á atvinnu- og félagslíf, skipan innflutnings- og markaðsmála, útbreiðslu og hagnýtingu tækniþekkingar, öryggismál þjóðarinnar og þróun lýðræðislegra stjórnarháttanna.

Nefndin skal skila Alþingi skýrslu um störf sín ekki síðar en í lok ársins 1980 og skal í skýrslunni gerð grein fyrir hugsanlegum valkostum hvað snertir framtíðarþróun á sviði tölvunotkunar og annarra þátta gagnatækni og gerð tillagna að stefnumörkun Alþingis á þessu sviði.

G r e i n a r g e r ð .

Á undanförnum áratugum hafa orðið gífurlegar framfarir á sviði tölvutækni. Á sífellt fleiri sviðum þjóðfélagsins eru starfshættir grundvallaðir á tæknivæddri upplýsingaöflun og upplýsingaúrvinnslu. Framfarir á sviði tölvutækni hafa auðveldað vélræna hagnýtingu mikils upplýsingamagns á mjög stuttum tíma og gert margvíslegum stofnunum og fyrirtækjum kleift að byggja upp svokallaða upplýsingabanka, þar sem margvíslegar upplýsingar um einstaklinga og þjóðfélagsstarfsemi eru varðveittar. Mjög er mismunandi frá einu sviði til annars hverjir hafa forræði yfir slíkum upplýsingabönkum og hvaða sjónarmið og hagsmunir móta þróun þeirra.

Í kjölfar tölvuvæðingarinnar hefur þróast ný grein sem nefnd hefur verið gagnatækni á íslenska tungu (informatics á ensku). Gagnatækni er samheiti fyrir alla þá þætti á sviði tækni, fræðistarfsemi og framleiðslu, sem lúta að kerfisbundinni meðferð upplýsinga. Gagnatækni vísar því til mun víðtækari starfsemi en hugtakið tölvutækni. Í raun tekur gagnatækni til allra þeirra þátta í tæknivæðingu upplýsingastarfseminnar sem á okkar tímum hafa þegar leitt til afdrifaríkra þjóðfélagsbreytinga og munu á komandi árum tvímælalaust vera meðal helstu orsaka framþróunar á sviði framleiðslu, stjórnsýslu og annarra grundvallarsviða í nútímasamfélögum. Áhrifa gagnatækninnar gætir nú þegar á flestum sviðum mannlífs, m. a. á stjórnun bæði þjóðfélaga í heild sinni, atvinnufyrirtækja í framleiðslunni

og stofnana á sviði stjórnsýslunnar. Starfsemi þessara aðila grundvallast í æ ríkara mæli á aðgangi að upplýsingum og möguleikum til fljótvirkrar úrvinnslu á þeim. Þessi þróun hefur haft í för með sér að æ fleiri gera sér grein fyrir því, að þróun upplýsingastarfseminnar, gagnatækninnar, er meðal þeirra þátta þjóðfélagsins þar sem stjórnvöld verða að móta stefnuna með markvissum og yfirgripsmiklum hætti.

Þróun tölvunotkunar og annarra þátta gagnatækni hefur afdrifaríkar afleiðingar fyrir þróun framleiðslukerfisins, skipan tæknimála og starfshætti stjórnsýslu. Hún hefur einnig afgerandi áhrif á þróunarskilyrði lýðræðislegra stjórnunarháttanna og lýðræðislegrar umræðu í nútímasamfélagi. Með tilkomu sífellt ódýrari og smærri tækja á þessu sviði er gert ráð fyrir því, að gagnatækni muni í framtíðinni hafa afdrifarík áhrif á æ fleiri athafnasvið í þjóðfélaginu, ekki aðeins á stofnanir og fyrirtæki, heldur einnig á starfsemi alls konar félagssamtaka og einnig á lífið á heimilunum. Sérfræðingar, sem fylgjast hvað mest með þessari þróun, telja að vænta megi gerbyltingar á gerð þjóðfélagsins, atvinnuháttum og jafnvel á lífsmynstri þorra fólks á næstu áratugum vegna nýsköpunar á sviði gagnatækni.

Flutningsmenn þessarar tillögu telja að tölvunotkun og útbreiðsla annarra þátta gagnatækni sé nú þegar orðin svo afgerandi þáttur í íslensku þjóðfélagi, að nauðsynlegt sé að mörkuð sé heildarstefna Íslendinga á þessu sviði á sama hátt og unnið er að stefnumótun á sviði efnahagsmála, félagsmála, menntamála, heilbrigðismála og annarra grundvallarþátta í gerð nútímaþjóðfélags. Fjölpætt gagnasöfnun og ítarlegar umræður eru hins vegar nauðsynlegur undanfari slíkrar stefnumótunar. Flutningsmenn telja því nauðsynlegt að Alþingi kjósi nú þegar nefnd til að vinna það verk og verði nefndinni ætlað rúmlega eitt ár til verksins og henni veitt öll nauðsynleg aðstaða til að skila því sómasamlega. Markmið nefndarstarfsins verði að skila Alþingi ítarlegri skýrslu um alla þá þætti sem eru nauðsynlegar forsendur fyrir stefnumörkun þjóðarinnar á sviði tölvunotkunar og annarra þátta gagnatækni. Í slíkri stefnumörkun er nauðsynlegt að taka mið af þjóðfélagslegum markmiðum, bæði efnahagslegum markmiðum og markmiðum um lýðræðislega stjórnarhætti bæði á sviði atvinnulífs og stjórnsýslu. Einnig er nauðsynlegt að nefndin fjalli ítarlega um það, á hvern hátt Íslendingar geti tryggt öryggi þjóðarinnar og sjálfsforræði gagnvart tæknibúnaði á sviði upplýsingavinnslu og endurnýjun hans. Efnahagslegt sjálfstæði þjóðar grundvallast í æ ríkara mæli á forræði yfir þeim tæknibúnaði sem er undirstaða upplýsingaöflunarinnar og upplýsingaúrvinnslunnar sem fram fer í þjóðfélaginu.

Þótt umræða um tölvunotkun og aðra þætti á sviði gagnatækni hafi verið mjög umfangsmikil í helstu nágrannalöndum okkar á undanförunum árum, hefur tiltölulega lítið farið fyrir slíkrri umræðu hér á landi. Nýlega birtist þó grein eftir Elías Davíðsson kerfisfræðing í Morgunblaðinu, 5. apríl s.l., þar sem m. a. var fjallað um þróun gagnatækni á Íslandi og vikið að erlendum aðilum sem unnið hafa að stefnumótun á þessu sviði. Skulu hér tilfærðir nokkrir kaflar úr þessari grein til frekari upplýsingar og rökstuðnings með tillögunni:

„Íslendingar byrjuðu að nota tölvutækni — sem er e. t. v. hinn mest áberandi þáttur gagnatækni — þegar árið 1962. Í dag eru á Íslandi um 100 tölvur, sem fást nær allar við gagnavinnslu. Borðtölvur, bókhaldsvélar og reiknivélar eru ekki taldar hér með. Það er engin opinber skráning til um þennan vélakost. Samkvæmt grófu mati sérfróðra manna er heildarverðmæti gagnavinnsluvéla 3—4 milljarðar króna.

Innflutningur gagnavinnsluvéla til landsins jókst á s.l. 10 árum frá um 30 þús. dollurum árið 1969 í rúmlega 1.5 millj. dollara árið 1978, samkvæmt innflutnings-skýrslum Hagstofu Íslands. Þetta segir þó ekki alla söguna um gjaldveyrisnotkun á þessu sviði, vegna vægis svonefndra duldra greiðslna sem koma ekki fram í neinum opinberum skýrslum.

Þótt fjöldi tölva á Íslandi sé álitlegur, ef miðað er við mannfjölda, flokkast Ísland samt með þeim þjóðum, sem eru á frumstigi í þróun gagnatækni, sbr. flokkunarkerfi Sameinuðu þjóðanna (sjá UNESCO/SC—78/SPIN/3, 1—29).

Engin opinber stefna í gagnatækni hefur verið mörkuð á Íslandi með tveimur umdeildum undantekningum þó. Önnur er ákvörðun stjórnarsýslunnar um að skipa ríkisstofnunum að kaupa tölvuþjónustu sína hjá Skýrsluvélum ríkisins og Reykjavíkurborgar. Hin undantekningin er ákvörðun um að veita bandaríska fyrirtækinu IBM sérstöðu á Íslandi. Sú sérstaða birtist m. a. í sérstakri meðferð á sviði gjald-eyris- og tollamála svo og í afskiptaleyssi verðlagsyfirvalda af fyrirtækinu. Báðar þessar ákvarðanir hafa verið teknar án samráðs við Alþingi og geta því ekki skoð-ast sem marktæk stefnumörkun.

Markaðsmál á sviði gagnavinnsluvéla hafa mótast annars vegar af 10—15 ára forskoti IBM hér á landi (fram yfir önur fyrirtæki) og hins vegar af þeirri laga- legri sérstöðu fyrirtækisins sem getið er að ofan. Markaðshlutdeild fyrirtækisins var í mörg ár 100%, en hefur að mati kunnugra lækkað í um 80% að verðmætum til, eftir tilkomu fáeinna keppinauta sem einnig flytja inn tölvubúnað. Rekstrar- staða samkeppnisaðila IBM hér á landi er þó óviss, þegar til lengdar lætur. Kemur þar til bæði mikill aflsmunur milli þeirra og IBM og einnig ósambærilegur að- gangur að erlendu lánsfé.

Tölvur eru notaðar á Íslandi við lausn margvíslegra verkefna á flestum sviðum athafnalífsins. Telja má víst að þær hafi stuðlað víða að hagræðingu, betri þjónustu við almenning og eftt hagnýta rannsóknarstarfsemi. Opinberir aðilar nota tölvur við mörg verkefni stjórnarsýslu og við bókhald, s. s. við fjárhagsáætlanir, launaútreik- ning, bókhald ríkis og sveitarfélaga, reikningsskrift þjónustufyrirtækja o. fl. Svo að segja allt bankakerfið á Íslandi notar nú tölvur við daglegan rekstur og gæti ekki verið án þessarar tækni nema með mikilli fjölgun starfsmanna.

Með stórauðinni tölvunotkun hefur þess þó ekki verið gætt sem skyldi að huga að öryggi íslenska ríkisins. T. d. mun öll viðgerðarþjónusta á stærri tölvum vera í höndum hins erlenda aðila, IBM, en vélbúnaður er að mestu leyti eign þessa fyrirtækis og leigður út til viðkomandi fyrirtækja. Fari svo, að IBM kysi að hætta starfsemi sinni á Íslandi, af viðskiptalegum eða öðrum ástæðum, gæti slíkt sett allt banka- og stjórnarsýslukerfið á annan endann. Bókstaflega allt efnahagskerfið er í dag háð þjálli starfsemi örfárra tölvunniðstöðva, sem nota vélbúnað frá þessu eina fyrirtæki. Þótt líkur á brottför þessa fyrirtækis héðan séu ekki miklar að því er virðist, verða stjórnvöld samt að reikna með slíkum möguleika, þegar öryggi þjóð- arinnar er haft í huga. Í því sambandi er rétt að geta þess, að IBM hætti starfsemi sinni á Indlandi á s.l. ári vegna ósamkomulags við indversku stjórnina.

Kunnátta Íslendinga á sviði rafeindatækni hefur aukist á síðustu árum. Á meðan iðntækni var og hét smíðaði það fyrirtæki margvíslegan rafeindabúnað og nokkur tengiefni í sambandi við tölvur. Raunvísindastofnun Háskólans hefur undanfarin ár fengist við smíði ýmiss konar búnaðar í sambandi við tölvur, t. d. fyrir frysti- hús, og aðlagð innfluttar vélar að þörfum íslenskra tölvunotenda. Fleiri aðilar á landinu hafa fengist við slíka smíði, einkum eftir að örtölvur komu á markaðinn. Tæknikunnátta á þessu sviði er ómetanleg fyrir þjóðina. Hún gerir Íslendingum kleift að verða óháðari stórframleiðendum og hagnýta sér það besta, sem völ er á, á alþjóðlegum mörkuðum. . . .

Ýmsum ríkjum hefur verið mörkuð stefna í gagnatækni eða tölvumálum til að styrkja fullveldi og sjálfstæði viðkomandi þjóðar. Þetta á bæði við um þróuð iðnríki á Vesturlöndum og um ríki sem eru á svipuðu iðnþróunarstigi og Ísland. Öflugustu iðnríki utan Bandaríkjanna hafa t. d. öll lagt áherslu á eflingu innlands tölvuiðnaðar til þess að losna úr einokun bandarískra fyrirtækja á þessu sviði. Öll Norðurlöndin (utan Íslands) hafa lagt grundvöll að tölvuiðnaði. Smærri ríki, sem hafa ekki eða telja sig ekki hafa bolmagn til að ráðast í slíkan iðnað, leggja áherslu á að efla samnings- aðstöðu sína gagnvart risafyrirtækjunum, sem ráða ferðinni í þessari iðngrein. Á stöku stað er það enn fremur stefna stjórnvalda að samhæfa gagnatækni alhliða efnahagsþróun samfélagsins eða nota þessa lykiltækni fyrst og fremst við forgangs- verkefni, s. s. við iðnþróun eða í þágu menntunar og heilsuverndar.

Mikilvægi þess, að þjóðríki taki gagnatækni föstum tókum í þágu uppbyggingar og þróunar, hefur leitt til þess að UNESCO ákvað árið 1961 að setja á laggirnar sérstaka deild að nafni IBI (Intergovernmental Bureau for Informatics). Frá 1969 hefur IBI starfað að mestu leyti sjálfstætt, en fjöldi aðildarríkja IBI hefur aukist jafnt og þétt. Á vegum IBI fer fram samstarf þjóðríkja um stefnumörkun og hagnýtingu gagnatækninnar svo og samræmingu og stöðlun þar sem við á. Um 70 ríki, jafnt aðildarríki IBI og önnur ríki, hafa þegar tekið þátt í störfum þessarar alþjóðastofnunar. IBI hefur einkum beint kröftum sínum til að aðstoða minni ríki við skilgreiningu á vandamálum og hugsanlegri stefnumörkun í þessum efnum.“